

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА
КИЇВСЬКИЙ ПАТРІАРХАТ
Київська православна богословська
академія

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
Національний заповідник
"Софія Київська"

Під патронатом
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ
І КУЛЬТУРИ (ЮНЕСКО)

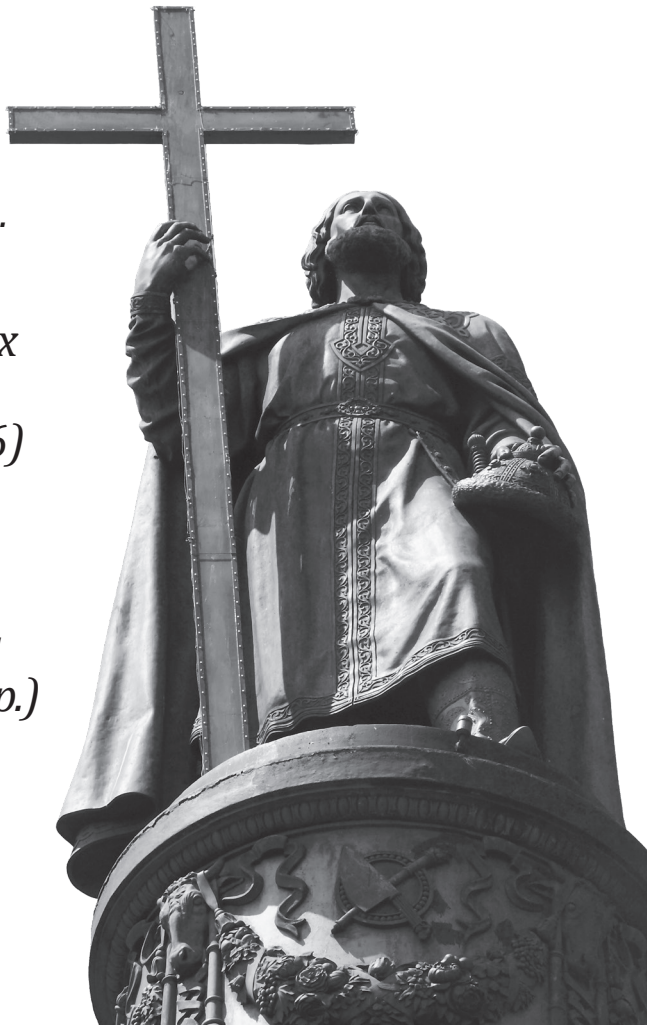

ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

*Збірник
матеріалів
VI Міжнародної
наукової конференції
присвяченої
1000-літтю духовних
зв'язків України
з Афоном (1016–2016)
та 25-літтю
Помісного Собору
Української
Православної Церкви
(1 – 3 листопада 1991 р.)*

23 листопада 2016 р.

КИЇВ – 2016

УДК 2 (271)
ББК 86.372
П – 68

Видано з благословення
Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України
ФЛАРЕТА

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

доктор богословських наук, професор,
митрополит Переяслав-Хмельницький
і Білоцерківський Епіфаній (Думенко) (голова);
доктор історичних наук Г. В. Папакін (голова);
генеральний директор Національного заповідника «Софія Київська»
Н. М. Куковальська (голова);
доктор церковно-історичних наук, професор,
протоіерей Віталій Клос;
доктор історичних наук, доктор церковно-історичних наук,
професор, протоіерей Юрій Мишик;
доктор історичних наук В. В. Корнієнко;
доктор історичних наук, доктор церковно-історичних наук,
професор, І. М. Преловська;
кандидат історичних наук Д. С. Гордієнко.

П – 68 Православ'я в Україні : Збірник матеріалів VI Міжнародної наукової конференції присвяченій 1000-літтю духовних зв'язків України з Афоном (1016–2016) та 25-літтю Помісного Собору Української Православної Церкви (1 – 3 листопада 1991 р.) / Під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Куковальської та ін. – К. : [Київська православна богословська академія], 2016. – 911, [1] с.

Статті подано із збереженням авторської редакції, правопису й форматування тексту.

ХРИСТІЯНСЬКИЙ ФАКТОР ПОЛІТИКИ КНЯГИНИ ОЛЬГИ

Стаття присвячена життю і політичній діяльності київської княгині Ольги. Аналізуються питання її особистого хрещення, політична складова візиту в Константинополь. Окремо розглядається посольство Ольги до Оттона Великого, в якому виокремлюється місія складова, спроба заснування єпископії в Києві. Проаналізована і внутрішня політика княгині Ольги та місце в ній Християнської церкви. Насамкінець у статті пропонується висновок про важливе місце християнства як у внутрішній, так і зовнішній політики княгині Ольги. Саме вона задала напрям державної політики, який був остаточно завершений її онуком – князем Володимиром Святим, що і ствердило Україну як християнську, європейську країну.

Ключові слова: княгиня Ольга, християнство, Київська держава, внутрішня і зовнішня політика, Візантія, Оттон Великий.

Dmytro GORDIYENKO

CHRISTIAN FACTOR OF POLITICAL ACTIVITY OF PRINCESS OLGA

This article is devoted to the life and political activity of Kyivan Princess Olga. There are analyzes the questions of her personal baptism and the political part of her visit to Constantinople. The Embassy of Olga of Otto the Great is considered separately, where is singled out a missionary component, an attempt founding bishop in Kyiv. There is also analyzed an internal policies of Princess Olga and place in it the Christian church. Finally, the article proposed the

В історії Української Церкви та України загалом одне з найпомітніших місць належить княгині Ользі. Саме вона заклала основи української державності з центром у Києві, що завершеного вигляду набуде за правління її онука – князя Володимира Святого. Та найбільша її заслуга перед українською історією полягає у поширенні християнства на українських землях. В історіографії неодмінно наголошується, що саме Ольга була першою достеменно відомою християнкою на київському престолі [Напр., 15, с. 356]. Уже в середньовічній українській традиції рівноапостольна свята княгиня Ольга сприймалася предтечею хрестителя України рівноапостольного князя Володимира Святого. Ранньомодерна ж українська історіографія її хрещення мислила четвертим етапом поширення християнства в Україні. За Сильвестром Косовим:

“Вчетверте хрестилися русини від греків за Ольги, дружини руського князя Ігоря, бабусі Володимира, 958 року, бо вона їздила до Царгорода за Костянтина Восьмого, Царьгородсько-

conclusion about the important place of Christianity in as the internal and as the external policies of Princess Olga. Exactly she set the direction of public policy, which was finally completed by her grandson – St. Volodymyr. It asserted Ukraine as a Christian, European country.

Keywords: *Princess Olga, Christianity, Kyiv State, internal and external politics, Byzantium, Otto the Great.*

го цесаря, а за патріарха Полієвкта, після смерті патріарха Феофілакта. І там Царгородський патріарх її охрестив і назвав благословенною поміж руськими жінками” [21, с. 267].

Християнська сторінка в житті Ольги розпочинається з її поїздки в Константинополь у 957 р. та охрещення там у ніч з 17 на 18 жовтня [8, с. 45]. Цей акт особистого охрещення київської княгині часто й сприймається в історіографії як мета київського посольства в Константинополь. Однак припускається, що особистим намеренням вона прагнула підвищити статус держави, сподіваючись у Константинополь чи у Римі через Оттона добитися цесарського титулу. Відтак, ймовірно мала намір хрестити державу, про що принаймні можна судити з того, що вона пропонувала Святославу хреститись [16, с. 15].

Вже А. Сахаров відмічав, що недоліками досліджень зовнішньої політики Русі часів Ольги є, по-перше, те, що дипломатія княгині вивчалась на матеріалі, що хронологічно близький до її часу. А тому не бралось до уваги, що візит княгині в Константинополь був лише одним етапом у розвитку україно-візантійських відносин [20, с. 271]. По-друге, джерела аналізувались з їх внутрішнього змісту. Співставлення на інших джерелах зроблено фактично лише О. Назаренком, однак питання щодо причини візиту вченим прямо не ставилось. Таким чином, станом на сьогодні попри значну історіографію, питання причин і наслідків візиту Ольги в Константинополь, а отже й зближення Русі й Візантії в середині X ст. залишається відкритим.

Повість временних літ між 944 і 955 рр. зовсім нічого не говорить про міжнародні зв'язки Києва, а літописець “зайнятий” внутрішніми проблемами України-Русі – боротьбою Київського і Древянського князівств, становленням єдинодержавної влади княгині Ольги, що підкреслюється повідомлення про те, що Святослав був “детеск”¹. Так, Ольга остаточно ліквідувала удільні князівства, які ще згадуються в договорах Ігоря з Візантією [16]. Останнім відомим на той час удільним князем був древянський Мал. Таким чином, можна говорити про Київську державу як більш-менш консолідовану саме з часів княгині Ольги.

Повість временних літ між 944 і 955 рр. зовсім нічого не говорить про міжнародні зв'язки Києва, а літописець “зайнятий” внутрішніми проблемами України-Русі – боротьбою Київського і Древянського князівств, становленням єдинодержавної влади княгині Ольги, що підкреслюється повідомлення про те, що Святослав був “детеск”¹. Так, Ольга остаточно ліквідувала удільні князівства, які ще згадуються в договорах Ігоря з Візантією [16]. Останнім відомим на той час удільним князем був древянський Мал. Таким чином, можна говорити про Київську державу як більш-менш консолідовану саме з часів княгині Ольги.

¹ Хоча з приводу дати народження князя Святослава в науці існує дискусія [Див.: 19].

Станом на 957 р. з часу укладення останнього візантійсько-руського договору пройшло понад десять років. За той час змінились правителі у Візантії і на Русі. У тогочасній політичній “традиції”² необхідно було потвердження міждержавного договору. В такому випадку візит руської княгині в столицю імперії виглядає цілком логічним. Як би не була зацікавлена Візантія в торгівлі з Києвом, ініціатива завжди виходила від останнього. Унікальність ситуації полягала в тому, що Ольга, на відміну від своїх попередників, “аргументувала” свої інтереси не силою, а мирним шляхом, зробивши кроки в ідеологічному зближенні – прийнявши християнство. Таким чином можна припустити, що і у випадку з хрещенням Ольги, ініціатива виходила з боку Києва, а не Візантії.

*Княгиня Ольга.
Олійний живопис
початку XVIII ст.
Капела Івана Мазени
Софії Київської*

Однак візиту княгині мала передувати певна підготовча робота. Щодо цього маємо певні відомості в Новгородському першому літописі, в якому сказано, що прибувши в Константинополь, руси дали знати про свою появу імператору [17, с. 114]. Враховуючи караванний і централізований характер русько-візантійської торгівлі, можна припустити, що з часу загибелі Ігоря в ній відбулись певні збої. Таким чином і упорядкування Ольгою податкової системи держави (встановлення погостів), можна розглядати не лише як акт внутрішньої політики, а й як елемент міжнародної, що давала б змогу запобігати ускладненням у зовнішній торгівлі русів через різноманітні внутрішні проблеми.

Відтак, єдиною причиною візиту за джерелами є особисте навернення у християнство Ольги. З візитом у Константинополь київської княгині пов'язано і відправлення Києвом посольства на Захід. І незалежно від причин посольства, Ольга в німецьких джерелах чітко названа християнкою. З цього випливає,

² Яка сама є історичною реконструкцією.

що певне визнання в Європейському світі завдяки охрещенню Ольги Київ таки здобував.

Статус держави в тогочасному світі визначався через ранг її володаря у візантійській системі. Місце ж кожної держави визначалось різними факторами: потужністю держави, характером стосунків з імперією, місцем держави в зовнішній політиці Візантії. Як наголошував Г. Острогорський, метою кожної зустрічі візантійських дипломатів з іноземними представниками, було встановлення віддалі, яка відділяє гостя (державу) від імперії [13, с. 1467; 31, S. 41 etc; 32]. У цьому плані важливим є титул княгині як “зости-патрикії”, а в “сімейному” ранзі вона отримала ранг “дщери” імператора, що говорить про досить високий статус Києва, хоча й чітко промовляє за нижчий щодо імперії. Тому не має жодних підстав говорити про якісь рівноправні стосунки Києва і Візантії. Однак варто відмітити, що в Україні ці “тонкощі” візантійської системи не були адекватно зрозумілими. Літописець “осмислюючи” ранг Ольги як “дщери” притягує його до самого хрещення, де Ольга дійсно стала хрещеною дочкою василевса (точніше – імператриці), що повторюється в розповіді про відбуття руського посольства з Царгорода, коли Константин “отпусти ю, нарекъ ю дьщерью себе” [16, с. 45].

У політичній доктрині Візантії, система рангів і “родства” відігравала важливе значення. Імперія дана від Бога, а тому й символи та ритуали є також божественними. Тому Константин VII Порфирогенет пишучи в “De cerimoniis” про формулу звернення, наприклад до болгарського царя, чітко зазначає, що необхідно писати: “До люб’язного ... нашого сина” [25, р. 690]. Таким чином відповідна титулатура визначала ступінь престижу тієї чи тієї держави в системі зовнішньої політики Візантії.

Тут варто відмітити, що Ольгу Константин називає “архонтисою” Русі. На початку стосунків Візантії й України щодо правителя останньої вживався титул “світлий князь”. Це також промовляє про зростання місця України-Русі у системі зовнішніх координат імперії. Тому цілком природно, що Скіліца говорить про позитивний результат візиту Ольги в Константинополь, яка “з честю повернулась на батьківщину” [27, р. 240], принаймні так розуміли у Візантії.

Безумовно, хрещення Ольги в столиці християнського світу було важливим здобутком київської княгині в Константинополі. Окрім суто особистого, цей акт мав велике й політичне значення. Це добре розуміли і в Києві. Так літопис чітко прив’язує цю подію до постаті василевса. Саме імператору Ольга заявила:

“Азь погана есмь” і вона сама звертається до Константина з проханням охрестити її “... аще мя хоцещи крестити б то крести мя самъ” [16, с. 33]. Тут не важливо чи розуміли в Києві саму візантійську обрядову практику, за якою іноземного володаря “хрестив” (приймав від купелі) саме василевс, головне розуміння важливості хрещення Ольги з рук божественного імператора.

Однак попри те, що Ольга стала “дщерью” василевса, літопис зазначає її невдоволення візитом. Єдиною причиною невдоволення за джерелами є довге стояння в Константинопольській гавані, проте, ця затримка була спричинена зовсім іншими чинниками, суто богословського характеру – потребою проходження катехізації перед охрещенням [Див.: 8].

В. Пашуто припустив, що невдоволення Ольги було викликане перепонами з боку імператора саме в християнізації Русі [14, с. 66]. Так само О. Головка припускає, що руси в Константинополі не досягли прийнятних для себе умов християнізації держави [4, с. 63. Див. також: 9, с. 41–52]. З цим важко погодитись. Ольга добре розуміла ситуацію в Україні, розумів це й Константин VII Порфирогенет, який загалом був добре поінформований в українських справах. Тому, можна погодитись з О. Назаренком, що Ольга не могла просити більшого як єпископа для Києва [11, с. 300], з чим вона пізніше і послала до Оттона I. Польський історик А. Поппе припускає, що саме не прибуття єпископа з Візантії в Київ через сварки між патріархами Полієвктом і Феофілактом змусило Ольгу відправити посольство на Захід, до германського короля [33, р. 275–276].

Безумовно, зростання престижу й ролі Києва в міжнародній політиці, а також поширення християнства в середині країни, станом на середину X ст. вимагало включення Київської держави в коло християнських народів тогочасної Європи. Це вимагало зміни в стосунках з Візантією, з якої лише і міг Київ прийняти нову релігію. Проте для реалізації цього завдання, як уже зазначалось в історіографії [Див. наприклад: 9, с. 62], необхідно було зробити низку дипломатичних кроків як щодо Візантії, так і щодо Заходу.

О. Назаренко, слідом за Ж.-П. Аріньоном [1], пропонує розглядати невдоволення візитом у сфері політичній і торгівельній. Вчений звернув увагу на той факт, що склад делегації Ольги на прийомі у василевса подібний до руської делегації при укладенні договорів. Саме у зменшенні грошових виплат Ользі і купцям на другому прийомі порівняно з першим О. Назаренко і вбачає ознаку невдачі переговорів щодо нових торгових

привілеїв для русів. У цьому контексті показовим є те, що зниження виплат не стосувалось послів, тобто представників інших членів князівського роду [12]. Щодо самої суті переговорів можна лише здогадуватись, проте, на думку вченого, ясно одне: “княгиня явно прорахувалась, що її хрещення і перспектива християнізації Русі дають право на новий, більш вигідний для руської сторони договір з імперією” [11, с. 301]. Однак за установленю практикою, для укладення договору не потрібна була особиста явка володаря в столицю імперії. З цією метою в Київ прибували візантійські послы, а в Константинополь – руські. Сам договір писався двома мовами, який клятвено і скріплювався [29, S. 101–106].

Ж.-П. Аріньон аналізуючи договір 944 р. у контексті візиту Ольги [1, с. 118], зазначає, що окрім суто торговельних, він містив і політичні статті. Так ст. 10 передбачала військову допомогу русів проти чорних болгар, у той час як ст. 7 оговорювала недоторканність з боку русів Херсона, а Візантія, зі свого боку, обіцяла Русі військову допомогу в цьому регіоні. Переорієнтація Візантії в Північночорноморському регіоні на Київ, на думку вченого, зумовлювала погіршення стосунків з печенігами. Київська держава стала головною фігурою в політичній військовій системі з погляду гарантій *status quo* в цих регіонах [2, с. 32–33]. Варто зазначити, що союз з русами був вигіднішим і безпечнішим для імперії, ніж з печенігами. Київська держава належала до осілих держав, вона не мала безпосереднього кордону з імперією, до того ж в її землях активно ширилося християнство і Візантія могла сподіватись на швидке включення молодого Київської держави в коло свого впливу. І навіть після втручання Святослава в балканські справи і створення загрози для самої імперії, по врегулюванню конфлікту Київ продовжить відігравати головну політичну роль в регіоні Північного Надчорномор'я.

В історіографії не одноразово висувалась гіпотеза, що Ольга мала намір укласти й русько-візантійський матримоніальний союз [1, с. 119; 2, с. 32; 5, с. 68; 30, S. 81–82]. Варварські володарі таким чином прагнули досягнути визнання Візантією своїх суверенних прав [1, с. 119]. Для того Ольга мала приклад Болгарії, коли в 927 р. був укладений шлюб між спадкоємцем болгарського престолу Петром і онукою василевса Романа I Марією [34, р. 121–149]. Пізніше (968 р.) з подібною метою прибув у Константинополь Ліудпранд Кремонський, який сватав для сина Оттона I одну з візантійських принцес, однак зазнав принизливої невдачі. На підтвердження цієї гіпотези, можна вказати на той факт, що на першому

прийомі у імператора присутні “люди Святослава” – οἱ ἄνθρωποι τοῦ Σφενδοσθλάβου [25, р. 597.14] та її “небожа”, який, ймовірно, і був фактотумом князя. На думку Г. Літаврїна їх було п'ятеро [10, с. 73]. Вони отримали по п'ять мільярсїв – значно менше ніж люди і рабині Ольги на другому прийомі, на якому люди Святослава взагалі відсутні. Можна погодитись з О. Назаренком, що таке “припинення” “людей Святослава” було зумовлено не ієрархією в давньоруські політичній вертикалі [10, с. 85–86], а провалом місії щодо князя Святослава [11, с. 302].

Константин VII Порфирогенет крайньо негативно ставився до виявів подібних “нерозумних і безглузких домагань” – αἰτησις παράλογος καὶ ἀπρεπής [24, сар. 13.104–105]. В історіографії усталилась думка, що Константин у цьому місці говорить взагалі про чужинців. Однак, це місце стосується саме слов'ян. Можна припустити, що саме з північного слов'янського регіону й виходили подібні бажання. Окрім обурення василевса вчинком тестя Романа ІІІ, можна припустити, що на появу зазначеного пасажу в “De administrando imperio” вплинули і руські домагання. На матримоніальний елемент посольства Ольги до Константина VII може вказувати й легенда ПВД про сватовство василевса до княгині. Попри суто фольклорне оформлення, сам сюжет міг бути навіяний якимись реальними спогадами. У давньоукраїнській культурі образ Святослава сформувався як символ непереможного, хороброго воїна. Подавати ж його поразку в сватовстві до візантійського двору порушувало ідеал образу войовничого князя. Зовсім інша справа Ольга, яка напередодні вже “відбила” одне весільне посольство. Тому візантійський варіант поданий за відомою схемою: ініціатором виступає “наречений”, якого “мудра Ольга” знову ж перехитрила [16, с. 33].

Цей сюжет прослідковується і в мініатюрах Радзивілівського літопису. На мініатюрі “Приєм у імператора” та “Хрещення княгині Ольги” (ліва частина) київська княгиня, як і імператор, зображена в одязі червоного кольору. Також на мініатюрах “Приєм у імператора” та “Приєм княгиню Ольгою послів візантійського імператора” у червоному зображений і один зі слуг. Для імператора одяг червоного кольору – є кольором його рангу як порфирородного василевса, що для всіх інших, навіть володарки великої держави, в присутності імператора було немислимим. Однак, за одним винятком – сватовства. Червоний колір – колір весілля, і саме в червоне мали бути вдягнені свати.

³ Який видав свою онуку Марія за Петра болгарського.

Тому, якщо припустити наявність династичного питання в меті посольства, то видається цілком логічним, що на мініатюрах “Прийом у імператора” і “Хрещення княгині Ольги” княгиня зображена в червоному [7].

У цьому контексті видаються цікавими і жести Константина VII та княгині Ольги з мініатюри “Прийом у імператора”. Стороною-ініціатором явно виступає княгиня Ольга, її жести вказують на пропозицію, спрямовану на василевса, від Києва – Візантії. Однак жести імператора зображують чітку відмову, застереження [7]. Вони перегукуються з імперською доктриною, відображеною в “De administrando imperio”.

Таким чином можна припустити, що “люди Святослава” були ображені і покинули Царгород одразу після першого прийому. Ольга ж була змушена залишитись для завершення катехизації і хрещення. На думку О. Назаренка, можна припустити, що саме відмова Святославу у візантійській нареченій власне і вплинула на його рішення залишитись у поганстві [11, с. 302]. Натомість, на думку українського дослідника О. Повстенка відмова Святослава від християнства була пов’язана з його невдачами у Балканській кампанії. Вчений припускав, що на перших порах Святослав виявляв толерантність до християнства, лише зазнавши поразок у боях з християнами, змінив своє ставлення до християнства, звинувативши його адептів серед своїх дружинників у власних невдачах. Відтак

Причина відмови Святослава від християнства полягала, правдоподібно, зовсім не від поганської ревності великого князя, а мабуть з причини, як це виразно зазначають літописи, поважнішої – це побоювання, що поганська переважаюча частина воїнів князівської дружини могла б насміхатися і, навіть, глузувати з великого князя, а це могло б негативно позначитись на боєздатності підпорядкованого князеві війська [15, с. 357].

Проте залишаються всі підстави вважати, що Ольга була дуже невдоволена візитом у Константинополь. Однак припускати, що укладення договору на нових началах так і не відбулось також видається за неможливе [11, с. 303]. Ймовірно, що торговий договір таки був укладений, адже імперія як і руси була зацікавлена у взаємній торгівлі.

Місія ж до Оттона була насамперед акцією політичного шантажу на Візантію, спробою тиску з метою політичного реваншу. Інформація про посольство Ольги міститься насамперед,

у “Продовженні хроніки абата Регінона Прюмського”, автором якої вважають самого латинського місіонера до русів – єпископа Адальберта [11, с. 266]. Хроніка охоплює проміжок від 907 по 967 рр., де під 959 р. записано: “Король знову відправився проти слов’ян... Посли Олени, королеви ругів (Legati Helenae reginae Rugorum)... явившись до короля, удавано, як виявилось з часом, просили призначити для їх народу єпископа і священників...”. Під 960 р.: “у Франкфурті... Лібуций із монастиря св. Альбана висвячується в єпископи народу ругів...”. Далі оповідається про новий похід короля Оттона I проти слов’ян і прибуття послів від папи Іоанна XII (955–963) з проханням звільнити Італію від тиранії короля Беренгара II. Під 961 р. знову мовиться про єпископа для “ругів”: “Лібуций... помер 15 лютого цього року. Його... замінив Адальберт із монастиря св. Максиміана...”. По тому оповідається про похід короля в Італію і його там коронацію імператорською короною, а далі: “Адальберт, назначений єпископом для ругів, повертається, не досягнувши успіхів у жодному з того, для чого він був відправлений...” [22, с. 106–108].

Повідомлення про посольство “ругів” і місію Адальберта є також у деяких анналах XI ст., які в частині до 973 р. сягають втрачених анналів монастиря в Герсфельді – “Гільдесхаймські аннали”, натомість “Альтайхські” і “Кведлінбургські аннали” – дають майже такий самий текст, дещо в скороченому вигляді в “Оттенбейренських анналах” [11, с. 264–265]. Тому додаткової інформації до продовжувача Регінона вони не дають.

Більшість істориків пов’язують посольство Ольги до Оттона I з її політикою запровадження християнства на Русі⁴, що безпосередньо і зазначено в німецьких джерелах. Так, Н. Полонська-Василенко припускає, що Ольга дійсно могла вести переговори з Оттоном про запровадження єпископії в Києві, на що вказує і нагорода Оттоном єпископа Адальберта, яку той не дістав би, “якби потерпів повну невдачу” [18, № 11, с. 20].

Однак, можна припустити, що Адальберт міг бути повністю і не поінформованим про всю мету руського посольства, а лише освідомленим в тій частині, де Ольга просила єпископа для Києва. Також варто зазначити і те, що Адальберт готувався на єпископа вже по смерті Ліутпранда, який спершу і мав вирушити в Київ, відтак пройшов деякий час.

Безумовно, релігійне питання в меті посольства княгині Ольги дійсно могло бути присутнім і йому належала провідна

⁴ Церковна політика: Історіографія див.: 11, с. 293–297.

роль. Щодо політичної мети, то, за відсутності прямих даних у джерелах, доводиться вивчати її лише спираючись, насамперед, на аналіз зовнішньополітичної ситуації, яка склалася на той період, і зовнішніх акцій як Давньоукраїнської, так і Германської держави часів Саксонської династії, знаходячи спільні точки опори.

Для Києва, в умовах підготовки експансії на землі східнослов'янської колонізації на південному сході, передовсім у Приазов'ї, що перепліталось з боротьбою проти Візантії, активна політика на Заході на разі була неможливою. Відтак Київ був зацікавлений у нейтралізації своїх безпосередній західних сусідів, насамперед, держави Мешка I, утримати яку від активної східної політики в напрямку українських земель могло лише виснажливе воєнне протистояння на заході з Германською державою Оттона Великого.

Попри те, що на середину X ст. ідея імперської влади вже не пов'язувалась з Римом [23, S. 117], Оттон I претендував на лаври Константина Великого як захисника християнства, відтак і стало питання відродження саме Римської імперії і освячення своєї влади авторитетом папи [35, S. 226]. Відродження імперії сприяло і завойовницькій політиці Оттона I на Сході, набувши паралельно вигляду місіонерської акції серед слов'ян.

Однак італійська політика Оттона I була пов'язана не лише з імперською ідеєю, але й зумовлювалась потребою внутрішньої консолідації держави. Герцоги Швабії і Баварії здавна здійснювали самостійну італійську політику [Див.: 28, S. 57], що було відображенням кризи держави за Конрада I і було зовсім несумісним ані з ідеєю центральної влади, ані, тим більше, з каролінгською імперською традицією [3, с. 32].

Відтак, готуючись до походу в Італію, Оттон I потребував миру на сході, як Ольга на заході, і активної політики в напрямку слов'ян вести не міг. І тут заслуговує на увагу хронологія викладу подій, пов'язаних з руським посольством, у "Продовжувача Регінона": по висвяченню Лібуція, Оттон I здійснює новий східний похід проти слов'ян і лише потім оповідається про італійську політику короля. Варто відмітити, що і в найближчому часі по тому не спостерігається і особливої активності Польської держави на обох векторах – східному і західній своєї зовнішньої політики, що може бути викликано саме зближенням Київської держави й Германії. Як наслідок, Київ зміг активізувати свою експансію на сході, а Оттон провадити активну політику в Італії, що в обох випадках зачіпало інтереси Візантії [6; 26].

Проте в самій Україні хрещення княгині, якщо й було толерантно сприйнято щодо особистої справи Ольги, не було сприйнято в суспільстві. Ймовірно саме активні спроби княгині запровадити нову релігію викликали значне невдоволення і реакцію язичницької партії. У результаті в 961 р. Ольга фактично була усунута від влади, яка повністю перейшла до рук Святослава [Див. наприклад: 5, с. 69].

Однак, як наголошувала Н. Полонська-Василенко

“Та велика справа, яку робила Ольга, не вмерла з нею. Життя склалося так, що не син Святослав був спадкоємцем і продовжувачем її, а онуки – Ярополк і Володимир. Ярополк, князь Київський, прагнув знов об'єднати землі, розшматовані Святославом поміж синів; він був християнин, як вихованець Ольги; продовжував її зовнішню політику; в перший рік свого князювання, 973 р., вирядив він посольство на великий сейм європейських володарів в Кведлінбурзі, року 979 прийшли до нього до Києва послы від Папи Римського. Наступник його Володимир ще в більшій мірі продовжував діла Ольги. Головна справа його життя – хрищення й охрищення цілої Русі сталася за прикладом Ольги. Літопис оповідає, що підчас шукання ліпшої віри, спитав він старих бояр поради і вони відповіли йому: “якби віра православна була зла, то бабка твоя Ольга не прийняла б її, а вона була мудріша від всіх людей”. Так літопис ставить у внутрішній зв'язок ці дві кардинальні події – хрищення Ольги і хрищення Русі” [18, № 11, с. 21–22].

Таким чином, саме київська княгиня Ольга не лише особисто прийняла хрещення, а й була першою київською володаркою, яка уводила Україну в коло європейського християнського світу. Вдало використавши своє охрещення в Константинополі, ставши хрещеницею імператорської родини, Ольга зав'язує дипломатичні відносини як з християнською столицею того часного світу – з Константинополем, так і з провідною силою західного християнства – державою Оттона Великого. Тим самим Ольга чітко визначила геополітичне місце України в християнському світі, відтак Володимир мав не лише давню християнську традицію, а й на той час вже традиційний політичний вектор Київської держави, спрямований на Візантію та Західну Європу. І якщо Ольга не змогла чи не наважилась запровадити християнство як державну релігію в Україні, то її політика не залишила вибору для її спадкоємців. Таким чином, якщо і був

“вибір віри” Володимиром, то він був суто формальним. На кінець X ст. Україна вже була частиною загальноєвропейського, християнського світу, в напрямку якого спрямувала країну мудра володарка України-Руси – княгиня Ольга.

1. Ариньон Ж.-П. Международные отношения Киевской Руси в середине X в. и крещение княгини Ольги // Византийские временник. – 1980. – Т. 41. – С. 113–124.
2. Ариньон Ж.-П. Дипломатичні зв'язки між Візантією та Руссю з 860 по 1043 рр. // Хроніка. 2000. – 1995. – № 2–3. – С. 29–41.
3. Балакин В. Д. Итальянская политика империи Оттонов. – Москва: “Народный учитель” МПУ, 2000. – 287 с.
4. Головкин А. Б. Христианизация восточнославянского общества и внешняя политика Древней Руси в IX – первой трети XIII века // Вопросы истории. – 1988. – № 9. – С. 59–71.
5. Головкин О. Б. Проблема взаємовідносин Київської Русі з Візантією у IX – першій половині XI ст. // Український історичний журнал. – 1989. – № 1. – С. 65–73.
6. Гордієнко Д. Візантійський фактор зближення Русі і Германії за княгині Ольги та Оттона I // Просемінарії: медієвістика, історія церкви, науки і культури. – К., 2008. – Вип. 7. – С. 65–78.
7. Гордієнко Д. Візит княгині Ольги в Константинополь в мініатюрах Радзивілівського літопису // Праці Центру пам'яткознавства. – Випуск 12. – К., 2007. – С. 181–192.
8. Гордієнко Д. С. Княгиня Ольга: дискусія навколо хрещення // Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Збірка статей на пошану д. іст. наук, проф. Н. М. Нікітенко / Від. ред. д. іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України П. С. Сохань; упоряд. Д. Гордієнко, В. Корнієнко. – К., 2011. – С. 30–47.
9. Литаврин Г. Г. Русско-византийские святы в середине X в. // Вопросы истории. – 1986. – № 6. – С. 41–52.
10. Литаврин Г. Г. Состав посольства Ольги в Константинополь и “дары” императора // Византийские очерки. – Москва, 1982. – С. 71–92.
11. Назаренко А. В. Древняя Русь на международных путях. Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX–XII веков. – Москва: Языки русской культуры, 2001. – 784 с.
12. Назаренко А. В. Некоторые соображения о договоре Руси с греками 944 г. в связи с политической структурой Древнерусского государства // Восточная Европа в древности и средневековье: Политическая структура Древнерусского государства: VIII Чтения памяти член-корр. АН СССР В. Т. Пашуто (Москва, 17–19 апреля 1996 г.). – Москва, 1990. – С. 58–63.
13. Острогорский Г. А. Византия и киевская княгиня Ольга // *Dumbarton Oaks Papers / To Honor Roman Jakobson. The Hague.* – 1967. – Vol. VII. – P. 1458–1473.
14. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. – Москва, 1968. – 472 с.
15. Повстенко О. І. Велика княгиня Ольга в народній пам'яті і в історії Києва / публікація, редакція Д. С. Гордієнка // Софійські читання. Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції “До 90-річчя від дня народження відомого дослідника пам'яток Національного заповідника “Софія Київська”, д. і. н. Сергія Олександровича Висоцького”. – К., 2015. – С. 356–367.
16. Полное собрание русских летописей. – Т. 2: Ипатьевская летопись. – Москва: Изд-во восточной литературы, 1962. – 469+87+IV с.
17. Полное собрание русских летописей. – Т. 3: Новгородская первая летопись старшего и младшего извода. – Москва: Языки русской культуры, 2000. – V–XII, 720 с., илл.
18. Полонська-Василенко Н. Ольга, велика княгиня України-Русі // Вісник Організації Оборони Чотирьох Свобод України. – 1955. – № 10. – С. 16–21; № 11. – С. 18–22.

19. Рапов О. М. Когда родился великий Киевский князь Святослав Игоревич // Вестник МГУ. Сер. 8: История. – Москва, 1993. – № 4. – С. 92–96.
20. Сахаров А. Н. Дипломатия древней Руси: IX – первая половина X в. – Москва: Мысль, 1980. – 358 с.
21. Сінкевич Наталія. “Патерикон” Сильвестра Косова: переклад та дослідження пам'ятки. – К.: Видавець Олег Філюк, 2014. – 712 с.
22. Хроника Региона Прюмского с трирским продолжением / Пер. с лат. А. В. Назаренка // Назаренко А. В. Немецкие латиноязычные источники IX–XI веков. – Москва: Наука, 1993. – С. 101–130.
23. Beumann H. Das imperiale Königtum im 10. Jahrhundert // Die Welt als Geschichte. – 1950. – № 10. – S. 117–130.
24. *Constantini Porphyrogeniti imperatoris. De administrando imperio* / Ed. Gy. Moravcsik; Engl. trans. by R. J. H. Jenkins. – Budapest, 1949. – 347 p.
25. *Constantini Porphyrogeniti imperatoris. De cerimoniis aulae Byzantinae libri duo* / Erec. I. Reiskii. Bd. 1. – Bonnae, 1829 (CSHB). – 808 p.
26. Gordiyenko D. The Mission of Kievan Princess Ol'ga to the King Otto I in the Context of Rus' and Germany Foreign Policies // *Byzantinoslavica*. – 2008. – V. 66. – P. 107–118.
27. *Ioannis Scylitzae. Synopsis historiarum* / Ed. princeps, rec. I. Thurn. – B.; N.Y., 1973. – 580 p.
28. Kraus A. Geschichte Bayerns: Von den Anfängen bis zur Gegenwart. – München, 1983. – 316 s.
29. Malingoudi J. Die russisch-byzantinischen Verträge des 10 Jhds. aus diplomatischer Sicht. – Thessaloniki, 1994. – 236 s.
30. Müller L. Die Taufe Russlands: Die Frühgeschichte des russischen Christentums bis zum Jahre 988. – München, 1987 (Quellen und Studien zur russischen Geistesgeschichte / Hg. L. Müller. Bd. 6). – S. 81–82.
31. Ostrogorsky G. Die byzantinische Staatenhierarchie // *Seminarium Kondakovianum*. – 1936. – T. 8. – S. 28–56.
32. Ostrogorsky G. The Byzantine Emperor and the Hierarchical Order // *Slavonic and East European Review*. – L., 1956. – Vol. 35. – P. 72–86.
33. Poppe A. Once Again Concerning the Baptism of Olga, Archontissa of Rus' // *HOMO BYZANTINUS: Papers in Honor of Alexander Kazhdan*. – Washington, 1992. – P. 271–277.
34. Shepard J. A marriage too far? Maria Lakapena and Peter of Bulgaria // *The Empress Theophano: Byzantium and the West at the Turn of the First Millennium* / Ed. A. T. Davids. – Cambridge, 1995. – P. 121–149.
35. Wolfram H. Constantin als Vorbild für den Herrscher des hochmittelalterlichen Reiches // *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. – 1960. – Bd. 68. – S. 220–236.